

FRANCESC SERÉS

CONTES RUSSOS

TRADUCCIÓ DEL RUS
D'ANASTÀSSIA MAXÍMOVNA

BARCELONA 2010

QUADERNS CREMA

Publicat per
Quaderns Crema, S.A.U.
Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax 934 147 107
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© 2009 by Francesc Serés
© d'aquesta edició, 2009 by Quaderns Crema, S.A.U.

Drets exclusius d'edició:
Quaderns Crema, S.A.U.

ISBN: 978-84-7727-481-0
DIPÒSIT LEGAL: B. 14 393-2010

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

SEGONA EDICIÓ *març de 2010*
PRIMERA EDICIÓ *octubre de 2009*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

PREFACI
ANASTÀSSIA MAXÍMOVNA

La meva família vivia a l'àrea industrial on treballava el meu pare. El meu món eren l'escola de l'àrea, els metges de l'àrea, els viatges escolars amb els autobusos de l'àrea i els jocs als pavellons d'esports de l'àrea. Les xemeneies de la foneria i els núvols grisos que exhalaven dominaven tota la zona i eren el centre del meu món.

Davant dels forns de la foneria hi havia una esplanada feta amb planxes d'acer de deu centímetres de gruix. L'esplanada s'omplia amb tot tipus de desferres que les màquines que conduïen els treballadors s'encarregaven d'esbocinar: aixafaven els cotxes, desballestaven tancs i canons, tallaven sitges i vagonetes, torçaven els rails i moltes altres peces de procedència diversa i desconeguda. No paraven en tot el dia, barrejaven la ferralla amb el mineral de ferro que s'acumulava en muntanyes que a mi em semblaven enormes. Els martells i les moles trencaven i esquinçaven qualsevol peça, els imants enganxaven les peces i les deixaven caure una vegada i una altra fins que els bocins eren prou petits perquè les màquines els poguessin carregar i buidar dins de les boques dels forns.

Les desferres arribaven fins a la foneria amb els vagons del tren que sortien de la ciutat per la via de l'oest. De vegades, el tren transportava un altre tren a sobre, vagons i màquines que les grues aixecaven amb els seus imants fins que arribaven a dalt de tot. Aleshores tallaven el corrent i queien a sobre de l'esplanada, els deixaven caure sense cap mirament. Feia dol veure arribar un tren vell a sobre dels vagons d'un altre, ens semblava que podíem mirar-los als

ulls. Només ens consolava el fet de pensar que d'allà en sortiria el material per fer-ne d'altres, nous i més bonics.

Per la via que venia del sud-est, hi descarregaven combois plens de mineral que encara s'havia de fondre i refinar. Els vagons anaven omplerts només fins a una tercera part, no es podia abusar, ens deia el pare: si el comboi hagués anat massa carregat, el pes hauria pogut obrir la via i descarrilar. Els vagons, basculaven dins d'una tremuja que una cinta transportadora s'encarregava de buidar. La cinta elevava el mineral i el deixava caure a terra fins que hi feia un con perfecte que altres cintes transportaven fins a dins dels forns.

Tota l'àrea va quedar molt impressionada el dia que van començar a arribar estàtues, algunes colossals, que els dirigents anaven fent desaparèixer dels pobles i ciutats de la Unió. Eren els anys noranta, jo havia crescut i sabia que aquelles estàtues no eren només el que ens deien que eren al col·legi i també havia après que l'àrea no era tot el món.

Les de Stalin van ser les primeres d'arribar, no sé per què, però les de Lenin no van entrar fins passats uns mesos. També en van arribar algunes de Marx, però poques. Les de Stalin arribaven en plataformes especials, lligades, gitudades de costat o, alguna vegada, partides, les cames en un vagó i el cos i el cap en un altre, amb unes postures una mica divertides algunes vegades. Tan bon punt deslligaven Stalin, els imants l'aixecaven i el deixaven caure damunt del terra d'acer. El cos i les cames, fins i tot quan estaven embolicades amb els plecs de l'abric amb què solien vestir les estàtues, es trencaven amb facilitat després de dues o tres caigudes. Els caps, emperò, de vegades eren massissos i rebotaven. N'hi havia que havien estat reforçats per dins amb estructures d'aliatges diversos i molt resistents. Si eren prou petits i podien entrar a dins de les boques dels forns,

el procés era senzill, el cos entrava com si es tractés d'un forn crematori. Però si eren massa grossos, no hi havia manera de trencar-los, aquells caps. N'havien intentat tallar alguns, escapçar-los algunes parts dels cabells, el nas, les parts més prominents de les galtes i dels pòmuls, però les serres es feien malbé, les peces massisses de fosa els esmusaven les dents. L'única solució que els havien donat era foradar-los, col·locar-hi una càrrega explosiva, enterrar-los i fer-los esclatar. Si no s'enterraven, els caps es convertien en bombes de conseqüències imprevisibles, metralla per tot arreu.

Massa feina, finalment, van decidir deixar-los estar. Araconats, els caps de Stalin, desfigurats de tants cops i talls com havien rebut, miraven com es reprenia, una vegada i una altra, el cicle de la foneria, el ferro vermell roent que, de mica en mica, es tornava gris i negre.

Els contes que s'inclouen en aquesta antologia parlen de la mirada d'aquells caps i de la manera com nosaltres els miràvem als ulls, com si els preguntéssim sobre el passat que els havia modelat i fos, i també sobre el passat més proper que els havia enlairat i trencat. Però la pregunta i la mirada continuaven per demanar-los pels anys d'indiferència i els de l'enderroc i, sobretot, per l'esdevenidor. Els contes formen part, també, d'aquest cicle que fon les històries velles i els arguments per tornar-los a conformar, sòlids una altra vegada.

Diu un vell refrany que una planta necessita arrels i flors per tal de poder viure. I és cert, necessita llum i foscor, aire i terra, el passat de la llavor d'on ha nascut i el futur de les llavors que acolliran els fruits que donarà. Quan vaig veure per primera vegada aquests relats l'un darrere l'altre vaig tenir la sensació que el proverbi es feia realitat. Aquí hi ha arrels, arrels que són relats i autors que el temps i els ava-

tars de la història ens havien amagat, arrels de la feina que han hagut de fer els antòlegs, i flors, flors en forma de contes que la lectura ha d'actualitzar.

Vaig començar a recollir aquestes flors ara fa vuit anys, algunes de voralts de camí, de llocs de pas, però d'altres, de prats allunyats, valls perilloses i cims enlairats. Hi ha contes canònics, inclosos en altres antologies, com succeeix amb «La penyora» d'Ola Yevguènieva, «La culpa» de Véra-Margarita Abansèrev o «Elvis Presley canta a la plaça Roja» de Vitali Krophtkin. N'hi ha d'altres, com «Els genets» de Ióssif Bergxenko, que es van publicar en una revista l'any 1922 i des d'aleshores que no ha estat recuperat. O els inèdits i inacabats, com succeeix en el cas de «La guerra contra els voromians» d'Aleksandr Vòlkov.

El treball de recuperació d'aquests textos ha estat dur. Aquest projecte no s'hauria pogut realitzar sense el recolzament del Departament de Literatura Contemporània de la Universitat de Nijni Nòvgorod. Agraïxo a totes i cadascuna de les persones que han col·laborat en aquesta tasca, familiars, estudiosos, col·leccionistes, arxivers, conservadors, editors i llibreters, lectors tots, sense els quals moltes de les versions i de les peces que hi ha en aquesta antologia haurien estat del tot oblidades.

Molts anys després que els primers lectors tinguessin a les mans els contes de Ióssif Bergxenko o Aleksandr Vòlkov, els personatges que els van inspirar, després de superar l'època de Vitali Krophtkin, van de la mà dels que recorren Sant Petersburg o Moscou en els relats d'Ola Yevguènieva o Véra-Margarita Abansèrev. La publicació d'aquesta traducció al català significa que el treball ha tingut fruits i que les arrels que surten de Rússia fructifiquen avui a Catalunya.

ALGUNES NOTES
SOBRE L'ANTOLOGIA
FRANCESC SERÉS

I.

Fa dos anys, convidat pel crític bielorús Karl Batlòvitx, vaig visitar Minsk. L'hotel que em va buscar, un dels dos o tres hotels de referència de la ciutat, era prop del centre.

El primer dia que vaig baixar a esmorzar vaig agafar un full plastificat, una fotocòpia d'una fotocòpia d'una fotocòpia, la carta. Hi havia, a dalt, el menú en anglès i, a baix, en l'idioma local. Davant de cada plat hi havia un número que servia de correspondència entre ambdós idiomes. Tret d'*omelette*, la resta de possibilitats eren del tot irreconeixibles si no era a través de la traducció anglesa.

Vaig demanar el plat tres, *ham*, pernil, però quan el plat va arribar, al mig hi havia una *omelette*, una truita a la francesa, bavosa, mal cuita. Vaig dir a la cambrera que s'havia equivocat, que aquella truita la devien esperar en alguna altra taula, però ella em va dir que no de mala manera, que era per a mi. Semblava que em digués que me l'havia de menjar, tant sí com no.

L'endemà, la cambrera no hi era. Vaig demanar pernil, tot assenyalant el pernil d'una altra taula i em van portar pernil. Pernil dolç, tendrum dolç. Com el dia anterior, tampoc no vaig gosar beure cafè.

El tercer dia, vaig tornar a trobar la cambrera. Vaig mirar d'evitar el seu radi d'acció, si ella anava cap a la dreta, jo cap a l'esquerra; ella cap a l'entrada, jo cap a la sortida... Però res, així que em vaig haver assegut, va venir i em va demanar què volia... I altra vegada truita. Com a protesta, vaig tallar-la en línies fines, vaig fer un «NOT» al plat i me'n vaig anar.

La quarta vegada que vaig entrar al menjador, vaig tornar a demanar, per quarta vegada, tendrum; però, abans que la cambrera tornés, vaig anar a parlar amb el *maître* que, tèòricament, sabia una mica d'anglès i li vaig preguntar per què, si demanava pernil, em portaven truita.

L'home va mirar el full, la carta, i em va dir que no ho entenia. I jo hi vaig tornar. Em va dir que m'assegués, que ja em portarien el pernil; però, quan la cambrera va tornar, portava una altra truita. Aleshores, carregat de raó, vaig anar a buscar-lo i el vaig estirar de la mà fins a la meua taula: *omelette*.

El *maître* es va gratar el clatell, va preguntar a la cuina, va preguntar a la cambrera i no va arribar a cap conclusió. Bé, sí, em mirava com si fos un client conflictiu, algú que demana truita i aleshores es queixa perquè la hi porten tot dient que vol pernil.

El cinquè dia del que jo ja considerava que era una qüestió d'honor, vaig tenir la sort que a la taula del costat hi havia una senyora, hoste, que parlava anglès i l'idioma local. Li vaig demanar si s'hi havia trobat o si li portaven el que ella volia. O si era un costum, això de donar truita, si hi havia algun superàvit quinquennal d'ous. La senyora, que al començament no sabia de què li parlava—i que li va dir al *maître* que no hi havia cap problema, ja venia esverat—, va mirar la carta i va riure. Algú havia copiat malament les traduccions i havia repetit dues vegades un plat. La conseqüència, el 3 de *ham* passava a ser 3 d'*omelette* i la resta de plats també estaven canviats.

Vaig comprovar la resta de cartes i eren fotocòpia de fotocòpia... Les vaig agafar totes i vaig anar a buscar el *maître*, que ja començava a posar cara de pomes agres. Li vaig explicar que tot plegat era un error de la carta, que tots els plats en anglès estaven malament. Ell em va contestar que sí, que era veritat, però que no tenien gaires clients de fora... Li

vaig demanar si ho canviarien i em va dir que sí, però l'endemà i els dies següents, les fotocòpies eren allà mateix, intactes. Vaig demanar el 4, que no sé què deia, però que corresponia al pernil tendrumós. I me'l van portar, amb la mateixa mala cara, però me'l van portar. Després de tants dies d'insistència, de sobte, vaig recordar alguns dels contes de què havíem parlat amb Anastàssia i, sobretot, la seva constant apel·lació al cansament, a la resistència i a la duresa, però també al sentit de l'humor com a resistència contra una injustícia que arribava a tot arreu, fins i tot a l'esmorzar d'un turista.

2.

Vaig conèixer Anastàssia Maxímovna en una trobada d'escriptors a Praga. Jo parlava de la dificultat de narrar la feina d'un mecànic torner i ella d'un autor que havia escrit diversos contes l'escenari dels quals eren unes fàbriques de rodaments de Karkhov. A la traducció d'aquell primer conte, en van seguir d'altres que ens vam anar enviant per correu electrònic, en castellà. Jo, és clar, no sabia—no sé—rus, reconec les lletres i les grafies i sé pronunciar-lo, però no entenc cap paraula tret de les que d'una manera o altra ha incorporat el català. Anastàssia Maxímovna va començar a enviar-me relats, fragments d'altres autors que tot sovint trobava excel·lents. La coincidència d'interessos i gustos ha estat de gran ajut per continuar la correspondència, la recuperació d'aquests autors i la posterior selecció. Més enllà de la traducció, la tasca d'Anastàssia Maxímovna ha estat rigorosa en la tria d'autors i relats, alguns dels quals—autors i relats—havien quedat amagats sota capes i més capes d'anys gruixuts, de dècades que semblen més denses a causa de la quantitat de fets ocorreguts.

D'això fa ara cinc anys. Mentrestant, Anastàssia Maxímovna ha completat els seus estudis de filologia hispànica, ha treballat com a guia per a un tour operador, ha acabat la seva tesi doctoral sobre els mecanismes de difusió de la subcultura, ha après un català més que notable i ha traduït al castellà molts més contes de molts més autors dels que apareixen en aquesta antologia. Treballa com a traductora jurada.

El diletantisme—i la ignorància—limiten el meu coneixement de Rússia, de l'URSS i altra vegada de Rússia. Anastàssia Maxímovna m'ha demanat que escrivís aquest pròleg malgrat els meus antecedents estranys amb l'ambaixada—que s'expliquen tot seguit—i la meva manca de coneixements profunds sobre qualsevol dels temes i arguments que aquí es despleguen. Aquest pròleg és meu, però la tria dels autors i dels contes és conjunta. Hi ha autors que han quedat fora d'aquesta primera selecció i que esperem poder publicar en una segona part.

Hem escollit escriptors que poguessin fer-se ressò d'alguns dels fets que han marcat l'esdevenidor rus i hem seguit un ordre temporal invers, tot començant per Ola Yevguènieva i acabant amb Ióssif Bergxenko. El lector hi trobarà una Rússia propera, amb uns arguments que poden dialogar amb el nostre present més immediat, vivències que passen a l'altre costat d'Europa, lluny d'aquí i, a la vegada, aquí mateix. En paraules d'Anastàssia Maxímovna, tot es pot traduir, *fins i tot la llengua, fins i tot la literatura*.

3.

El meu primer contacte amb Rússia va ser amb l'URSS. Ara sé que l'URSS no era Rússia i que Rússia no era l'URSS.

Aleshores hi havia coses, però, que desmentien aques-

ta percepció. Quan mirava un mapa, semblava que el color vermell amb què es tintava tot aquell país tan gran, per força s'havia d'escampar per tot arreu i amarar, no tan sols les repúbliques, sinó també el COMECON i, d'aquí, esquitxar llocs tan remots com Cuba, Angola, el Iemen o el Vietnam. Fins i tot la forma: Rússia semblava el tronc central que estenia arrels al sud i a tot el món. A més, hi havia aquell nom, URSS, que casualment en el nostre idioma s'acabava assemblant al nom del país central i que dominava els altres.

A casa hi havia diversos llibres sobre la revolució russa i sobre la Segona Guerra Mundial. També una història de les guerres de la postguerra. Tots els llibres tenien una documentació gràfica excel·lent (documentació gràfica excel·lent per a un nen, fa quasi trenta anys, a Saidí). També hi havia *Arxipèlag Gulag*, que equilibrava la balança fos el que fos el que es posés a l'altre plat.

A l'altre plat, si hagués estat una mica més confiat, al plat de la propaganda, hi hauria pogut posar moltes altres coses. Al lector potser li semblarà poc versemblant, però, durant un parell d'anys, des dels nou fins als onze, vaig tenir una certa relació amb l'ambaixada russa a Madrid. Una certa relació vol dir que hi enviava cartes i els funcionaris de l'ambaixada m'enviaven llibres sobre l'URSS. Quan ho escric em sembla una bestiesa, però és veritat, rebia llibrets sobre els avenços científics, la força aeroespacial o les meravelles de la sanitat a la Unió Soviètica. Dic llibrets perquè tenien un format petit i perquè el contingut també era petit. La propaganda era tan i tan clara que la podia detectar fins i tot un preadolescent, a Saidí, l'any 1982. La sanitat russa era excel·lent, l'educació, no cal dir-ho. Els treballadors arribaven a categoria d'herois i els pobles de l'URSS convivia amb una harmonia folklòrica que obviava qualsevol tipus de dissidència. Etcètera.

L'interès, però, va continuar. Al costat de la mitologia cinematogràfica nord-americana, hi posava el que m'arribava de l'URSS. Recordo haver comprat una pel·lícula en VHS, una versió russa de *L'illa del tresor*. Va ser un any després d'allò de les ambaixades i va coincidir amb l'arribada a Saidí d'un rodamón que deia que havia estat a Rússia. No era un rodamón estàndard, anava més o menys correctament vestit i l'acompanyava un gos, un gos lloper que l'obeïa en tres o quatre idiomes diferents. No cal dir que era fascinant i que devia acabar tip de tanta mainada que esperava veure com el gos s'ajupia i s'aixecava quan sentia paraules estranyes. A més, sempre tenia alguna història o altra, de Polònia, de Txecoslovàquia, de Rússia... ¿Era veritat, que havia estat en aquells països? No ho sabré mai, el rodamón, fent honor al seu nom, va desaparèixer.

Després van venir les lectures previsibles, Tolstoi, Txèkhov, Puixkin... S'hi van afegir, passats els anys, Platónov, Tsvetàieva, Bunin i, sobretot, Bulgàkov.

Quan me'n vaig anar de Saidí, van començar a arribar els russos, els lituans, els letons, els polonesos, els romanesos i els búlgars. Ara que Saidí per a mi és una terra llunyana i que de mica en mica n'he anat escrivint tot el que n'havia d'escriure i esdevé una Rússia llunyana, ara que Saidí i jo ja no som la mateixa cosa, Saidí també és una mica rus.

4.

Mark Kharítonov, Borís Akunin, Vassili Axionov, Vladímir Sorokin, Liudmila Ulitskaia o Mikhaïl Xixkin són alguns dels noms més coneguts de la literatura que s'escriu avui a Rússia. Els autors que s'inclouen en aquesta antologia formen part d'un dels molts corrents subterranis de la ficció russa dels darrers cent anys. ¿Què en queda, d'aquests es-

criptors? No ho sé i diria que ningú no ho sap, però segur que, d'una manera o altra, han ajudat a crear aquest món que passa d'uns escriptors a uns altres i hi ha deixat alguna petja. Més o menys profunda, tant se val, al cap i a la fi, tard o d'hora tots els escriptors seran subterranis i els seus escrits també ho seran.

Ola Yevguènieva, Véra-Margarita Abansèrev, Vitali Kropotkin, Aleksandr Vòlkov i Ióssif Bergxenko eren per a mi uns escriptors desconeguts abans que Anastàssia Màxímovna em fes arribar els seus contes. Per a mi, formen part d'una ficció sobre una ficció. Tot el que s'esdevé en els seus relats acaba configurant la història d'un territori i d'un país que podria ser imaginari. Fins i tot en la realitat, ¿no podria ser susceptible de ser pensada com una enorme fàbula, la història de Rússia del darrer segle i mig? Un país tan gran que sembla mentida que pugui existir, amb unes epopees d'una magnitud inconcebible i que ha provocat i patit sismes que es noten arreu del globus... I com si aquesta ficció només es pogués entendre des de la ficció, aquests contes descriuen un arc històric que va des d'aquell principi dels temps que és el segle XIX fins a les línies aèries de baix cost. Des de la recreació d'algunes fàbules tradicionals fins a la difícil relació de Rússia amb el segle XXI. Els contes parlen de Rússia des de Rússia, lluny dels corrents que intenten fer desaparèixer el lloc en el no-lloc o diluir el jo i el nosaltres en les societats líquides. Són contes físics, concrets, els personatges no tenen ni les angoixes existencials franceses, ni la ironia servil, ni el postmodernisme ubic que dilueix formes i identitats... Els contes que hem escollit parteixen d'una realitat que no té res a veure amb les distàncies que imposa la metaliteratura ni cap dels artefactes que han anat fent la viu-viu a aquesta banda del Mur i del segle passat. Argument, personatges que interac-

tuen i pensen, i escenari, com en els contes de Maupassant, Txèkhov o Salinger.

5.

L'any 1990, Víktor Erofeiev va escriure que tots els textos generats pel sistema soviètic, a favor o en contra seu, havien quedat desfasats i eren irrellevants, que la literatura soviètica s'havia mort, que estava quasi enterrada, com es demostraria durant la dècada següent i fins al 2000, amb la desaparició del funcionari escriptor que té la cobertura del partit i del govern. Els moments de sotrac ja ho tenen, això, que necessiten declaracions ampul·looses que les fan encara més tributàries, potser sense saber-ho, d'allò de què tant volen allunyar-se. Des del present, tot comença i tot acaba, però d'escriptors funcionaris n'hi ha hagut sempre i, previsiblement, continuarà havent-n'hi, ara i d'aquí a cent anys. De vegades, com més funcionaris, més revolucionaris han acabat sent i més manifestos i articles radicals han signat. Suposo que, com passa aquí i arreu, a uns escriptors funcionaris revolucionaris [*sic*] els substituïran altres escriptors també funcionaris i també revolucionaris, filòsofs sense filosofia, càrrecs eters i proctes poetes suïcides. En això, i amb l'escala que calgui per situar les proporcions, Rússia no ha estat tan diferent d'altres països: els relats ens solen igualar a tots a la baixa.

De la mateixa manera, ens igualem a l'alça i molt del que succeeix en aquests contes és intercanviable, la humanitat dels personatges, dels escenaris i dels paisatges, i també la moral dels temps on estan situats. Aquí i allà, en un extrem i en un altre d'Europa, països sota dictadures, nacions i ciutadans sota la bota d'estats aliens, guerres civils, comunisme i feixisme, exiliats, conformatats i acomodats... Els re-

lats neixen, creixen i es transformen a tot arreu i al mateix temps. Però no moren, per això, també van d'un lloc a un altre, d'un país a un altre país, encara que, com els contes de Ióssif Bergxenko o Aleksandr Vòlkov, hagin romàs tan amagats que hauríem pogut pensar que estaven perduts.

Mikhaïl Bulgàkov, a la memòria del qual volem dedicar aquest llibre Anastàssia Maxímovna i jo mateix, deia que els llibres no cremen. Jo crec que sí, els llibres bons cremen, però com l'esbarzer, no s'apaguen mai, i escalfen i il·luminen l'aquí i l'ara. Potser vénen d'altres temps i de països llunyans, però es fan entendre a aquell que els vulgui llegir, qui tingui orelles, que escolti.

Com diu Anastàssia Maxímovna, tot és traduïble, fins i tot la llengua.

F. S., abril de 2009